

4. Побочий І. А. Менталітет українського суспільства: витоки та сучасний стан / І. А. Побочий // Политические реалии и перспективы Украины. Вісник СевДТУ. – Вип. 91. – Політологія : зб. наук. пр. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2008. – С. 37–40.
5. Бондаренко О. В. Економічна ментальність як фактор побудови модерного українського суспільства / О. В. Бондаренко // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип. 8. – С. 36–48.

Г. М. Сіромська, кандидат історичних наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ У ТРАКТУВАННІ ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО

Постать Дмитра Чижевського (1894–1977) належить до когорти непересічних представників української філософії, а його ідеї досі залишаються актуальними, потребуючи поглибленого вивчення. Обґрунтовуючи поняття «національної філософії», мислитель одним із перших виокремив феномен української ментальності і розглядав його як одну із найскладніших проблем, що зумовлює життєвий уклад [5, с. 18]. Зокрема, за Д. Чижевським, такі риси, як інтроверсивність (зосередження на власному внутрішньому світі), кордоцентричність (виражена у чутливості, любові до природи, обрядовості і фольклорі) і свободолюбність, складають сутність української ментальності – спосіб мислення і налаштованості до навколишнього світу.

Особливу увагу Д. Чижевський акцентував на зв'язку колективної психології зі способами світорозуміння нації, хоч і не вважав психологічний чинник визначальним у трактуванні особливостей української ментальності. Причина у тому, що філософ трактував колективну психіку (колективний характер) наслідком «об'єктизованого духу» – культури. На подібні інтерпретації натрапляємо в літературознавчих дослідженнях Д. Чижевського. Зокрема, у статті «До характерології слов'ян» мислитель наголошував, що «полярні протилежності містять у собі щось спільне і внаслідок цього сукупно характеризують націю» [6, с. 9]. Національний світогляд, за Д. Чижевським, це – поєднання певних надісторичних та історичних елементів. Важливо наголосити, що він не є непорушною структурою, адже піддається впливам інших (у філософа «чужих») культур, а також підлягає еволюції через зміни всередині, що у підсумку накладає свій відбиток на «психіку народну» [3, с. 16].

Разом з тим філософ звертав увагу на те, що не можна цілковито ототожнювати народний характер і світогляд, бо кожна нація має різні психологічні типи людей, соціальні, регіональні, релігійні та інші відмінності, які урізноманітнюють національне обличчя народу [3, с. 16].

Українська філософська традиція в еміграції, де тривалий час працював Д. Чижевський, вкладала у поняття «ментальність» розуміння «народної вдачі». Так, на думку Никифора Григорієва, вона (ментальність. – Г. С.) «є тим спільним, що є у всіх народів, що їх об'єднує в один людський тип, а у відношенні до других народів, до всього людства є тим, чим народи відрізняються один від другого» [2, с. 18]. За Д. Чижевським, аналіз національного типу народу можна здійснювати трьома способами: 1) досліджуючи народну творчість; 2) вивчаючи найяскравіші історичні епохи в житті народу; 3) аналізуючи життя й творчість видатних представників цього народу [4, с. 90–92] (у того ж Д. Чижевського є низка розвідок про визначних українських письменників і поетів).

Завдяки першому дослідницькому шляху можна було, на переконання філософа, зробити висновки про те, що психологічному складові українського народу притаманні такі риси: «емоціоналізм, сентиментальність, чутливість і ліризм», що виявляються в «естетизмі українського народного життя й обрядовості»; «індивідуалізм та стремління до свободи»; «неспокій: рухливість, більш емоційна ніж зовнішня» [1, с. 276]. За Д. Чижевським, ці риси не лише виявлялися упродовж української історії, але певним чином визначили цю історію. Мислитель звертав увагу, що постійним тлом української історії була природа, а категорія «степу», зокрема, виступала підґрунтям характеру національної психології. Зокрема, психічний неспокій і рухливість відобразилися в обґрунтуванні ідеалу миру і злагоди між людьми і людей з Богом, прагненні внутрішньої гармонії (творчість Г. Сковороди, М. Гоголя, П. Юркевича і П. Куліша).

Відштовхуючись від вивчення національного характеру через найяскравіші епохи в історії народу, Д. Чижевський виділяв усього два періоди – княжу добу, головним культурним здобутком якої стало утвердження християнства, та добу бароко. Саме в них сповна відбився національний характер української філософії.

І, нарешті, третій шлях аналізу національного типу народу був, напевне, найбільш характерним для творчості Д. Чижевського. Він вважав, що національні риси українського характеру якнайповніше відобразилися у творах видатних представників української культури. Якщо конкретніше, то «емоціоналізм» відображений у «філософії серця» Г. Сковороди, П. Юркевича та П. Куліша; «індивідуалізм» – в «ухилі до самотності», що був характерний для того ж Г. Сковороди, М. Гоголя, М. Максимовича; «плюралістичний ети-

ці», яка обґрунтовувала право кожного індивіда на власний етичний шлях (Г. Сковорода, М. Гоголь) [4, с. 111].

Отже, на думку Д. Чижевського, українська національна ментальність формувалася під впливом історичних обставин та усталених психологічних рис українства, до яких належать виражена емоційність, сентиментальність, чутливість, ліризм, естетичність народного життя, індивідуалізм, прагнення до свободи, душевний неспокій, релігійність, любов до природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горський В. Історія української філософії. Курс лекцій / В. Горський. – К. : Наук. думка, 1996. – 285 с.
2. Григорійв Н. Українська національна вдача / Н. Григорійв. – Вінніпег : Укр. Видав. Спілка в Канаді, 1941. – 61 с.
3. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський. – К. : Орій, 1992. – 230 с.
4. Чижевський Д. Філософія на Україні. Спроба історіографії питання / Д. Чижевський. – 2-ге вид. – Прага, 1929. – Ч. I. – 114 с.
5. Чижевський Д. Філософські твори : у 4 т. Т. 4. Гегель у Росії. Гегель і французька революція. Гегель і Ніцше / Д. Чижевський. – К. : Смолоскип, 2005. – 376 с.
6. Чижевський Д. На теми філософії історії / Д. Чижевський // Спудей. – Прага, 1925. – № 2–3. – С. 4–11.

О. А. Стасевська, кандидат філософських наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

НОВІТНІЙ МЕНТАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ментальний простір є середовищем формування та функціонування системи ідей, ідеалів, цінностей, стереотипів людей і, відповідно, нації та держави, а будь-які його трансформації безпосередньо пов'язані із буттям і перспективним поступом країни. У широкому сенсі ментальний простір залежить від спрямованості і механізмів розвитку суспільства, а його стан детерміновано вмістом таких концептів: «менталітет», «ментальність» і «ідентичність». У даному контексті поняття «менталітет» і «ментальність» постають як нетотожні: перше поняття є більш загальним і розуміється як базова характеристика великої спільноти (народу, нації), її тип мислення, який ґрунтується на системі цінностей, як своєрідний стан та спрямованість групової свідомос-